

OLDŘICH TŮMA

A MAGYAR FORRADALOM HATÁSA CSEHSZLOVÁKIÁRA, 1956–1968

Az 1956-os magyar forradalom csehszlovákiai hatásaival foglalkozó tanulmányok nem kerülhetik meg a kérdést: Miért nem mozdult meg Csehszlovákia, miért nem követték a csehek és a szlovákok a lengyelek és a magyarok antisztálinista lázadását? Ez a kérdés azért is jogos, mert ha Csehszlovákia is beállt volna a lázadók közé, elképzelhető, hogy a szovjet tömb már 33 évvel korábban felbomlik. Természetesen ez a feltevés a jelen felől közelít a múlthoz, és leginkább vágyálmainkról árulkodik, mégis gyakran találkozhatunk vele a politológusok és történészek munkáiban, de az irodalomban is. A magyar származású angol író, Tibor Fischer *Under the Frog*¹ című regényében Budapest utcáin arról beszélgetnek a felkelők, vajon mikor mozdulnak már meg a csehek is. A hazai és külföldi kutatók – például Karel Kaplan, Jiří Pernes, Jacques Rupnik és Muriel Blaive² – keresték az okokat, sokat foglalkoztak azzal, miért nem cselekedtek a csehek és szlovákok, vagy legalábbis miért nem álltak ellen olyan mértékben, hogy elsőprő erejüvé duzzaszthatták volna az elégedetlenségi hullámot. Noha nem mindenben jutottak azonos következtetésekre, az alábbiakban megpróbáljuk gondolataikat leegyszerűsítve összefoglalni.

Csehszlovákia alapvetően más helyzetben volt, mint a másik két ország. Elsősorban azért, mert a második világháborúból – Magyarországgal ellentétben – győztesként került ki. Csehszlovákiában hittek abban, hogy ha a nemzetközi helyzet radikálisan megváltozik, a kommunisták hatalma is megbukik, ugyanakkor tartottak tőle, hogy mindez veszélybe sodorhatja

az 1945-ös határrendezésnél elért eredményeket. A nyugati határ menti vidékeken attól is félték, hogy egy esetleges változás megbolygathatja a német nemzetiségű lakosság kitelepítése utáni állapotokat.³ A rendszer

1 Magyarul: *A béka segge alatt*. Fordította Bart István. Budapest, 1994 (Európa); 2005 (Magyar Könyvklub).

2 Blaive (2001); Rupnik (1996); Pernes (2000); Kaplan (1996).

propagandája, el kell ismerni, nagyon eredményesen tartotta életben a német revánsvágy és fegyverkezés rémét. A cseh és szlovák társadalomban nem élt mély, múltban gyökerező gyűlölet sem az oroszok iránt. Az általános szimpátia ugyan – amely 1945-ben még nagyon erős volt – lassan szertefoszlott, és a hivatalos propaganda is ellenkező hatást ért el azzal, hogy mindent kritikátlanul dicsért, ami a Szovjetunióból származott, a szovjetellenes érzelmek azonban mégis csak 1968-ra erősödtek fel.

1956 Csehszlovákiában nem járt egyszerre politikai és társadalmi-gazdasági válsággal. A kommunista rendszer azzal oldotta meg, pontosabban odázta el a már 1953 tavaszán jelentkező gazdasági problémákat, hogy szigorú valutareformot hajtott végre, és csökkentette a lakosság minden rétegének életszínvonalát. Az ország egyes szegleteiben ezek az intézkedések heves tiltakozást váltottak ki, a hatalmát keményen kézben tartó rendszer azonban a lázadás legkisebb jelére is kegyetlenül lecsapott, és felszámolta az általános nyugtalanságot. A reformintézkedések a következő években megnyitották az utat az ugrásszerű életszínvonal-emelkedés előtt. 1953 és 1956 ősze között az élelmiszerek és a legtöbb fogyasztási cikk árát hat alkalommal csökkentették – 1956-ban kétszer is –, amit a politika ki is használt a rendszer javára. A legtöbb szakmában emelkedtek a bérek, növekedtek a nyugdíjak és a szociális juttatások, bővült a fogyasztási javak kínálata.⁴ Csehszlovákiát ebből a szempontból maga Hruscsov is példaként állította a többi szocialista ország elé 1956. október 24-én, miközben nem felejtette el bírálni Lengyelországot és Magyarországot.⁵

Az Antonín Novotný vezette kommunista rendszer 1956-ra már sikeresen megszilárdította a hatalmát, és érzékkel, egyben hatékonyan tudott reagálni a társadalmon és a párton belüli mozgódásokra. A Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) XX. kongresszusa után Csehszlovákiában is megindultak a viták, többen szorgalmazták Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) rendkívüli kongresszusának összehívását, a korábbi évek hibáiért és a visszaélésekért felelős személyek megnevezését. A párt vezetői azonban késlekedtek levonni a következtetéseket a bírálatok első hullámából. A rendkívüli pártkongresszus összehívását azzal kerülték ki, hogy országos pártkonferenciát szerveztek, amelyen a helyi pártbizottságok választott képviselői helyett a megyei pártbizottságok által delegált küldöttek vettek részt. Áldozati báránynak pedig Alexej Čepička honvédelmi mi-

3 Ennek valószínűleg nem volt akkora jelentősége, mint amekkorát Blaive tulajdonít neki.

4 Kaplan (1993); Pernes (2000).

5 Pernes (2000) 613. p.

nisztert szemelték ki, aki Klement Gottwald veje és a CSKP Politikai Bizottságának tagja volt. A Hruscsov Sztálin bűneiről mondott beszéde utáni légkörben lehetetlen volt nem beszélni a „szocialista törvényességen esett csorbákról” és a kirakatperekről, a csehszlovák pártvezetés azonban vérbeli machiavellizmussal igyekezett mindent Rudolf Slánský volt kommunista főtitkár nyakába varrni. Megalkották a slánszkizmus kifejezést. A megoldás bája abban rejlett, hogy Slánskýt, aki a maga kovácsolta rendszer és eszközök áldozatává vált, 1952-ben már felakasztották. Így praktikusán nem maradt senki, akit tetemre lehetett volna hívni, vagy akit rehabilitálni kellett volna.⁶

1956 tavaszán a politikai erjedés nemcsak a pártban volt érezhető. A csehszlovák írószövetség II. kongresszusán több felszólaló is bírálta a CSKP politikáját, elsősorban a kultúra vonatkozásában, de egyúttal más területeket is érintve. A hatalom erre kezdetben nem reagált. Annak ellenére, hogy a júniusi pártkonferencián az írók bírálatának nyomán már világosan megfogalmazódott, hogy a párt hatalmát meg kell szilárdítani, említésre méltó intézkedés nem történt.⁷ 1956 tavaszán az egyetemisták is radikalizálódtak. Prágában és Pozsonyban a májusi diáknapiak különféle rendezvényein és felvonulásain már érezhető volt az egyetemisták elégedetlensége. Politikai követeléseiknek azzal kívántak nyomatékokot adni, hogy kilátásba helyezték az egyetemisták sztrájkját.⁸ A hivatalos szervek még néhány hónappal korábban is erélyesen léptek volna fel ellenük, most azonban csupán viszonylag óvatos válaszlépéseket tettek. Tárgyaltak az egyetemistákkal, ígérgettek, ha kellett, fenyegettek. Sikerült is helyreállítaniuk a rendet a felsőoktatási intézményekben, legalább a nyári szünidő kezdetéig.

A társadalmi elégedetlenség 1956 tavaszán érte el a tetőpontját Csehszlovákiában; a kommunista hatalom birtokosai az év nyarára, ősz elejére többé-kevésbé már ismét urai voltak a helyzetnek. A csehszlovák társadalom azonban érezte, hogy nagy változások vannak készülőben, s ezért figyelme sokkal inkább Lengyelország, mint Magyarország felé fordult.

A cseh pártvezetés a magyarországi eseményekre az első pillanattól fogva határozottan reagált. Október 24-én riadóztatták a belügyi egységeket, a titkosszolgálat mozgósította ügynökhálózatát, a központot napi jelentések informálták arról, mi történik a megyékben, milyen a közhangulat.⁹ Ok-

6 Blaive (2001) 102–105. p.; Madry (1994) 26–32., 27. p.

7 Pernes (2000) 602–604. p.; Blaive (2001) 89–92. p.

8 Matthews (1998); Pernes (2000) 606–608. p.; Blaive (2001) 93–95. p.

9 Pernes (1996) 512–526. p.; Blaive (2001).

tóber 25-én úgy döntöttek, hogy katonai alakulatok vegyék ellenőrzés alá a magyar határszakaszt. S ez nem volt egyszerűen megoldható feladat. A második (keleti) katonai körzethez főként sorállományú és kiképző egységek tartoztak, amelyek a csehszlovák hadsereg békebeli állományának mindössze öt százalékát tették ki. Egy hétszáz kilométer hosszú határszakasz biztosításához nem volt helyben elegendő erő, s az ott levők sem voltak nehézfegyverzettel ellátva. Csak október végére tudtak a nyugati területekről megfelelő katonai egységeket átirányítani Szlovákiába.¹⁰

A katonai intézkedések célja az volt, hogy elszigeteljék Magyarországot, és megakadályozzák, hogy fegyveres csapatok lépjenek át a határt. Propagandaeszközökkel, röpcédulákkal és rádióadásokkal, de fegyverszállítmányokkal is segítették a magyar kommunistákat. Átmenetileg menedéket biztosítottak a Csehszlovákiába szökött magyar pártfunkcionáriusoknak, ávos tiszteknek és családtagjaiknak. A magyar kommunisták támogatása mellett igyekeztek a csehszlovák lakosságot is kézben tartani. Erősen tartottak ugyanis attól, hogy a forradalmi hangulat átterjedhet a dél- és kelet-szlovákiai magyarságra. A független Csehszlovákia megalakításának közelgő, október 28-i évfordulója is nyugtalanította a hatalom birtokosait. Az ünnepet megelőző éjszaka páncélos alakulatokat rendeltek Prágába, hogy utcai rendbontások esetén biztosíthassák a fontosabb középületeket.¹¹

Csehszlovákiában a kommunisták még az ötvenes évek elején könyörtelenül felszámolták az új rendszerrel szembeni ellenállás legtöbb gócpontját. Csak néhány kisebb csoport került el a sorsát, mások viszont éppen az ötvenes évek közepén kezdtek újjászerveződni. 1956-ban így az ellenállás nagyon gyenge és szétszórt volt. A magyarországi események hírére némi mozgolódás indult meg a köreikben. A titkosrendőrség több helyről jelentette, hogy megszapordtak az „államellenes” röplapok és falfirkák. Mindenfelé arról beszéltek, hogy közeleg a fordulat. Egy nyolcfős csapat Jičín közelében, Kelet-Csehországban megtámadott egy fegyverraktárt, de elfogták őket. Mások október 28-ra tüntetést szerveztek Prágában. Arra számítottak, hogy a demonstráció, mint Budapesten is, általános tiltakozás kiindulópontja lehet. A szervezőket azonban október 27-én a soraikba ferközött ügynökök segítségével letartóztatták.¹² A titkosrendőrség még néhány illegális csoportosulást felszámolt november folyamán.

A csehszlovák kommunistaellenes erők elszigeteltek maradtak. A Nyugat-Európában élők fokozott várako-

10 Dufek–Šlosar (1994) 41–59. p.; Bílek–Pilát (1996).

11 Madry (1994) 30. p.

12 Pernes (1996) 515. p.

zással tekintettek az anyaországra, de reményeik 1956 novemberére szertefoszlottak: be kellett látniuk, hogy hazatérésük időpontja, amely az október 23. utáni drámai napokban oly közelinek tűnt, talán örökre ködbe vész.¹³

Csehszlovákia társadalma túlnyomó többségében passzív maradt. Érdeklődéssel követték ugyan a magyar eseményeket, de rokonszenvükbe egyre több rossz érzés vegyült. Nyugtalanította őket, hogy az események háborúba torkollhatnak, gazdasági válság alakul ki, élelmiszerhiány fenyegethet. A közvélemény különösen a kegyetlenkedésekről szóló – a csehszlovák médiában aránytalanul eltúlzott – hírek után kezdett elpártolni a forradalomtól.

A magyar eseményeket tálaló propagandakampányt nagyon ügyesen szervezték, ennek megfelelően igen hatásos volt. A sajtó a kezdetektől fokozott figyelmet fordított a magyarországi eseményekre, ellenforradalomnak nevezte, és a fasiszta kegyetlenség orgiájaként mutatta be őket. A felkelőket egyöntetűen mint deklasszált elemeket, huligánokat, prostituáltakat és bűnözőket emlegették. Az újságok elborzasztó képeket közöltek a lincselések áldozatairól. Még 1956 végén is nagy példányszámban jelentek meg az állítólagos ellenforradalom kegyetlenségeit bemutató brosrák. A *fehér könyveket* késlekedés nélkül cseh és szlovák nyelven is kiadták.¹⁴

A hetvenes évek elején az ötvenhatos témájú publikációk második hullámának lehettünk tanúi. Ekkor, a prágai tavasz felszámolása után ismételten közbeszéd tárgya lett mindaz, ami korábban Magyarországon történt. Molnár János, Hollós Ervin, Berecz János cseh és szlovák nyelvre lefordított írásai „árnyaltabb”, részletesebb magyarázattal szolgáltak az „ellenforradalomról”, mint közvetlenül az események és a szovjet támadás után megjelentetett propagandaanyagok.¹⁵

Érdekes eredményre jutunk, ha összehasonlítjuk a csehszlovák újságírók következtetéseit a magyar szerzők monográfiáinak megállapításaival. A csehszlovák lapok a lehető legnagyobb mértékben kihasználták, látványos fotókkal tállalták a kegyetlenkedésekről szóló értesüléseket. Ugyanaz a tíz-tizenöt kép ismétlődik a népítéletek áldozatairól, a Köztársaság téri kivégzésekről és a budapesti pártbizottság ostromáról. A szerzők diszkréten utaltak ugyan az alacsonyabb magyarországi életszínvonalra – megjegyezték például, hogy a budapestiek takarosán, de a prágaiaknál kevésbé elegánsan öltöznek¹⁶ –, szembeötlő azonban, hogy az eseményeket előre meghatározott

13 Például Goněc (2006) 249–266. p.; Kosatík (2000) 238. p.

14 *Kontrarevoluční...*(1956–1958); *Kontra-revoluční...*(1958).

15 Molnár (1972); Hollós (1972); Berecz (1970).

16 Rossová–Zavřel (1956) 6. p.

szereplőkről és a budapesti pártbizottság ostromáról. A szerzők diszkréten utaltak ugyan az alacsonyabb magyarországi életszínvonalra – megjegyezték például, hogy a budapestiek takarosán, de a prágaiaknál kevésbé elegánsan öltöznek¹⁶ –, szembeötlő azonban, hogy az eseményeket előre meghatározott

sablon szerint értékelték. Nekik – a magyar közönségnek szánt művek íróival szemben – nem kellett azzal számolniuk, hogy olvasóik részletes ismeretekkel rendelkeznek a történelekről. A magyar szerzőknek el kellett ismerniük, hogy az ellenállást az elégedetlen, félrevezetett vagy megtévedt egyetemisták, a fiatalság kezdeményezte, a valódi reakciós és fasiszta elemek csak később, egészen pontosan október 28-a után kapcsolódtak be az eseményekbe. A csehszlovák szerzőknek nem kellett beszámolóikat ilyen részletekkel bonyolítani. Szerintük az utcákon kezdettől fogva a fasiszta söpredék garázdálkodott. A *Rudé Právo* tudósítója már október 24-e hajnalán határozottan felismerte – állítólag be is jegyezte naplójába –, hogy „a fegyveresek némelyike rovott múltú bűnöző”, és első látásra kiolvasta „a fegyveresek tekintetéből, hogy már számos büntettet, talán még gyilkosságot is elkövettek”.¹⁷

Bármily nevetségesnek tűnnek is manapság ezek a magyarázatok, akkoriban sikerült velük félelmet és ellenszenvet kelteni az emberekben. A prágai tavasz egyik főszereplője, Zdeněk Mlynář visszaemlékezéseiben így ír az 1956. őszi csehszlovákiai közhangulatról: „[...] mi, kommunisták, akkor valóban féltünk... Természetesen nem tudom, milyen mértékben vonatkozik ez az egyes személyiségekre, akik később Csehszlovákia Kommunista Pártján belül a reformkommunizmus vonalát képviselték, de én személy szerint hazudnék, ha ma azt állítanám, hogy engem akkor csak azok az általános politikai és ideológiai kérdések foglalkoztattak, amelyek összefüggtek a magyarországi eseményekkel. E problémákon kívül megjelent előttünk a tömeg konkrét képe, amely lincsel és kommunistákat akaszt a lámpaoszlopokra. És az akkori személyes vitákból a különböző nemzedékekhez tartozó kommunisták egyformán emlékeznek arra, hogy ez a kép igencsak foglalkoztatta őket.”¹⁸

Nemcsak a kommunisták félték, és tartottak a lehetséges vérontás, gazdasági nehézségek és feszültségek következményeitől, ezek az érzések a közvéleménybe is belopódtak. Így a hatalomnak könnyebben és tartósan sikerült lecsillapítania a csehszlovák társadalmat.

A politikai erjedés 1956 tavaszán tetőzött, majd az év nyarán mérséklődött, később megtorpant. Az igazi vízvonalasító október–november volt. A társadalmi béke helyreállítását szolgálta a magyarországi események hamis beállítása, ezt célozták az elfogult

17 Uo. 25. p.

18 Mlynář (1978) 52. p. Magyarul szamizdatban: *A Kreml felől jó a fagy*. Budapest, 1987, AB Független Kiadó (az idézet helye: 37. p.); *Prága, 1968*. Párizs–New Jersey, 1988.

és torz ábrázolások, egyoldalú magyarázatok. Novotný később egyre inkább mellőzte ezeket a módszereket, de az óvatos liberalizálással csak a hatvanas évek elején próbálkoztak. Azután Csehszlovákiában felgyorsultak az események, s ez sokakat váratlanul ért.

A csehszlovák politikusok és újságírók 1968 tavaszának és nyarának drámai történései idején fordultak ismét az 1956-os magyar válság, mindenekelőtt a szovjet katonai beavatkozás s annak okai felé. 1956 akkor vált ismét érdekessé, amikor Csehszlovákia megpróbálta elkerülni a szovjet páncélosok hasonló támadását. A CSKP vezető politikusainak körében – akiket hamarosan megijesztett az események ütemének felgyorsulása, és a katonai beavatkozás kieszközlésén kezdtek munkálkodni – általános szokás volt Dubčeket „csehszlovák Nagyként” titulálni. A CSKP KB májusi plenáris ülésén Alois Indra és Vasil Biľak párhuzamot vont az aktuális csehszlovákiai politikai helyzet és 1956 őszének Magyarországáé között.¹⁹ Vasil Biľak Dubčeket ismételten „csehszlovák Nagyként” emlegette a CSKP KB 1969. szeptemberi plenáris ülésén, ahol végérvényesen leszámoltak a prágai tavasz következményeivel.²⁰ Ezen az ülésen az SZKP, valamint a „testvérpártok” küldöttei arra használták a magyar példát, hogy bírálják a Csehszlovákiában történeteket. 1968. március 23–24-én, a drezdai értekezleten, ahol a CSKP-nak először kellett szembenéznie a szövetséges országok egyöntetű bírálatával, maga Kádár János is azt a tanácsot adta a csehszlovák elvtársaknak, hogy minden áron kerüljék el Nagy Imre hibáit.²¹ Az 1956-os tapasztalatok más szempontból is feléledtek. Nagy Imre sorsa azt mutatta, hogy nem lehet megbízni a szovjetekben, akik egyre többet és többet követelnek majd, hangzott el a CSKP KB-ban azok után, hogy a pártvezetés hazatért az 1968. augusztus 28-i moszkvai szerződést tető alá hozó tárgyalásokról.²²

Magyarország 1956-jának a prágai tavaszra gyakorolt komplex hatását az Egy másik évforduló című cikk összegzi és illusztrálja a legátfogóbban. Az írás Nagy Imre kivégzésének tizedik évfordulóján jelent meg az írószövetség igen népszerű és befolyásos hetilapjában, a *Literární Listyben*.²³

A cikk szerzője, Osvald Machotka, aki sajtóattasé volt a budapesti csehszlovák nagykövetségen, Nagy Imrét

19 Vondrová–Navrátil (2000) 433–434. p.

20 Uo. 574. p.

21 Vondrová–Navrátil (1995) 98. p.; Pauer (2004) 40. p.

22 Vondrová–Navrátil (2001) 133. p.

23 *Literární Listy*, 1968. 16. 13. p.

a lehető legpozitívabb fényben tünteti fel, többször is a csehszlovák liberalizáció és reformok előfutáraként emlegeti. Írása, érthető módon, nagy felháborodást váltott ki a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) legfelső

köreiben, annál is inkább, mert nem sokkal a CSKP vezetőinek tervezett magyarországi látogatása előtt jelent meg. Magyarra is lefordították, és lehozták a bizalmas körben terjesztett MTI-tájékoztatóban. Az MSZMP KB részéről Pullai Árpád KB-titkár fel is emlegette a dolgot a CSKP akkori ideológiai titkáranak, Čestmír Císařnak, Kádár János és Fock Jenő szintén több alkalommal szóvá tette a cikket a csehszlovák delegációval folytatott tárgyalások során.²⁴

A CSKP bocsánatot kért, Dubček és mások a média hibás működésével magyarázták az incidenst.²⁵ Egyesek úgy gondolják, hogy Kádár magatartásának megváltozásában – aki addig tartózkodóan figyelte a csehszlovákiai helyzet alakulását – a Nagy Imre kivégzésének évfordulóján megjelent megemlékezés volt a döntő mozzanat. Emlékezetes, hogy 1968. július elején a magyar pártvezetés már nyíltan közösséget vállalt a Varsói Szerződés tagállamainak éles bírálataival, majd csatlakozott a katonai beavatkozáshoz. Ez azonban a történetek túlzottan leegyszerűsített magyarázata.

A *Literární Listy* cikke pontosan tükrözi, miként látták 1968 Csehszlovákiájában 1956-ot. Már utaltunk rá: Machotka csodálta Nagy Imrét, csak azt rótt fel hibájául, hogy nem sikerült gyorsan és hatékonyan helyreállítania a rendet Budapest utcáin, és hogy nem vette kellően figyelembe a nemzetközi körülményeket, amikor kilépett a Varsói Szerződésből. A CSKP reformpolitikussai, akárcsak a csehszlovák közvélemény, ugyanezekre a következtetésekre jutottak 1956-tal kapcsolatban. Úgy vélték, hogy a második szovjet beavatkozásra azért került sor, mert folytatódtek az utcai zavargások. Ma már tudjuk, tévedtek: a katonai megoldás melletti döntésben Magyarország semlegességének bejelentése játszotta a kulcsszerepet.

A legbefolyásosabb csehszlovák reformerek éppen ebbe a hibába nem akartak beleesni. Következtesen lojálisak maradtak a Szovjetunióhoz és a Varsói Szerződéshez, a szövetségi hűséget külpolitikájuk alapelveként tekintették, s annak égisze alatt reméltek mozgásteret a maguk számára a szükséges gazdasági és politikai reformok megvalósításához. E logika mentén a CSKP vezetése nem is foglalkozott azzal, hogy nemzetközi támogatást toborozzon maga mögé az egyre erősödő szovjet nyomással szemben, eltekintve a Jugoszláviával és Romániával folytatott ártatlan flörttől, amelynek egyetlen célja az volt, hogy megnyugtassa a hazai közvéleményt. 1968 nyarán a csehszlovákiai városok utcáin tapasztalható nyugalom a biztonság téves érzetét keltette, és elhitette,

hogy az ország határai mentén zajló katonai előkészületekkel a Szovjet-

24 Vondrová–Navrátil (2000) 249–251. p.

25 Uo. 205., 241. p.

unió csak politikai és pszichológiai nyomást akar gyakorolni. Azaz: ha nincs ellenforradalom, nem lesz szükség katonai beavatkozásra sem.

Amikor augusztus 21-én éjszaka Dubček megrendülten beszámolt a CSKP Politikai Bizottságának az intervencióról, feltehetően még maga is nehezen tudta elhinni, hogy a szovjetek ténylegesen beavatkoztak. A Moszkva érdekeiről és döntéseiről alkotott téves elképzelések alapján nehezen is volt hihető. Csehek és szlovákok százezrei osztoztak Dubček és hívei illúziójában, amikor 1968. augusztus 21-én megrohanták az utcákon felvonuló szovjet tankokat, és megpróbálták tévedésükre ráébreszteni a szovjet katonákat: „Mit kerestek itt? Hol itt az ellenforradalom?”

Az 1956 őszenek magyarországi eseményeiről Csehszlovákiában elterjedt hírek, pontosabban az eltorzított és valótlan beállítások viszonylag jelentős szerepet játszottak a szomszédos Csehszlovákia belpolitikai helyzetének alakulásában. A kommunista propaganda 1956-ban a csehszlovák társadalom egy részét könnyen meggyőzte arról, hogy Magyarországon fékevesztett erőszakhullám tombol, utcai vérengzések követik egymást. Ez olyannyira megrázta a közvéleményt, hogy a gyakorlatilag változatlan sztálinista pártvezetés már könnyen szilárdította meg ismét a hatalmát. A vonakodva megindított liberalizációt több évre el lehetett halasztani. A magyarországi szovjet katonai beavatkozás okainak téves csehszlovák magyarázata egy évtizeddel később a szovjet nyomással és fenyegetéssel farkasszemet néző csehszlovák reformerek stratégiájának minden alapot nélkülöző alapelvevé vált. Hittek ugyanis abban, hogy 1956 nem fog megismétlődni Csehszlovákiában, és többek között ezért sem készültek fel arra, hogy szembeszálljanak a megszállókkal, vagy megpróbálják a megszállást valahogy elkerülni. 1956-ban és 1968-ban a „magyar tényező” – ha nem volt is meghatározó – mindenképpen jelentős szerepet játszott.

HIVATKOZÁSOK

Berecz (1970)

JÁNOS BEREZCZ: *Kontrarevoluce perem a zbraní 1956*. Praha, 1970, Svoboda. Bílek–Pilát (1996)

JIRÍ BÍLEK–VLADIMÍR PILÁT: Bezprostřední reakce československých politických a vojenských orgánů na povstání v Maďarsku. *Soudobé Dějiny*, 1996. 4. 500–512. p.

Blaive (2001)

MURIEL BLAIVE: *Promarněná příležitost. Českoslovenko a rok 1956*. Praha, 2001, Prostor.

Dufek–Šlosar (1994)

JÍŘÍ DUFEK–VLADIMÍR ŠLOSAR: Rekonstrukce čs. vojenských opatření na čs.–maďarských hranicích. In *Vojenská opatření Československa v souvislosti s maďarským povstáním 1956*. Red. Jiří Bílek. Praha, 1994, Historický ústav Armády české republiky. 41–59. p.

Goněc (2006)

VLADIMÍR GONĚC: Československý exil ve vztahu k maďarskému exilu a maďarské revoluci 1956. In *Z dějin visehradského prostoru*. Red. Vladimír Goněc–R. Vlček. Brno, 2006, Vydavatelství MU. 249–266. p.

Hollós (1972)

HOLLÓS ERVIN: *Kdo byli a co chtěli?* Praha, 1972, Svoboda.

Kaplan (1993)

KAREL KAPLAN: *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953–1957 a 1968–1975*. Praha, 1993, ÚSD.

Kaplan (1996)

KAREL KAPLAN: Die Ereignisse des Jahres 1956 in der Tschechoslowakei. In *Das Jahr 1956 in Ostmitteleuropa*. Hrsg. H. Hahn–H. Olschowski. Berlin, 1996. Akademie Verlag. 31–45. p.

Kontrarevoluční... (1956–1958)

Kontrarevoluční síly v maďarských říjnových událostech I–III. Praha, 1956–1958.

Kontrarevoluční... (1958)

Kontrarevoluční spiknutí Imre Nagye a jeho společníků. Praha, 1958.

Kosatík (2000)

PAVEL KOSATÍK: *Ferdinand Peroutka : pozdější život 1938–1978*. Praha, 2000, Paseka.

Madry (1994)

JINDŘICH MADRY: Reflexe maďarského povstání v jednání ústředních politických orgánů Československa. In *Vojenská opatření Československa v souvislosti s maďarským povstáním 1956*. Red. Jiří Bílek. Praha, 1994, Historický ústav Armády české republiky.

Matthews (1998)

JOHN P. C. MATTHEWS: Majales. The abortive student revolt in Czechoslovakia in 1956. *CWIHP Working Paper*, No. 24, Washington DC, 1998.

Mlynář (1978)

ZDENĚK MLYNÁŘ: *Mráz přichází z Kremly*. Köln, 1978, Index.

Molnár (1972)

JÁNOS MOLNÁR: *Kontrarevolúcia v Maďarsku roku 1956. Kritika buržoázných interpretácií*. Bratislava, 1972, Pravda.

Pauer (2004)

JAN PAUER: *Praha 1968. Vpád varšavské smlouvy*. Praha, 2004, Argo.

Pernes (1996)

JÍŘÍ PERNES: Ohlas maďarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti. Z interních hlášení krajských správ ministerstva vnitra. *Soudobé Dějiny*, 1996. 4. 512–526. p.

Pernes (2000)

JÍŘÍ PERNES: Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu. *Soudobé Dějiny*, 2000. 7. 594–618. p.

Rossová–Zavřel (1956)

ANNA ROSSOVÁ–LUDVÍK ZAVŘEL: *Viděli jsme kontrarevoluci v Maďarsku*. Praha, 1956, Státní nakladatelstvípolitické literatury.

Rupnik (1996)

JACQUES RUPNIK: Promeškané setkání. Rok 1956 v pohledu z Prahy. *Soudobé dějiny*, 1996. 3. 535–539. p.

Vondrová–Navrátil (1995)

JITKA VONDROVÁ–JAROMÍR NAVRÁTIL (red.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*. Brno, 1995, Doplněk.

Vondrová–Navrátil (2000)

JITKA VONDROVÁ–JAROMÍR NAVRÁTIL: *Komunistická strana Československa. Konsolidace (květen srpen 1968)*. Praha–Brno: ÚSD–Doplněk 2000. /Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. 9/2./

Vondrová –Navrátil (2001)

JITKA VONDROVÁ–JAROMÍR NAVRÁTIL: *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen listopad 1968)*. Praha–Brno: ÚSD–Doplněk 2001. /Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. 9/3./